

JAUME SEDA I MARINÉ

A PROPÒSIT DE L'ANY AMADES

Era el 23 de juliol de 1890 quan va néixer a Barcelona Joan Amades i Gelats. D'aquest esdeveniment ara es commemora el centenari. En senyal d'agraïment per la seva immensa tasca, Catalunya ha designat 1990 Any Amades. El Centre d'Estudis Ignasi Iglésias no vol que passi desapercebut un dels folkloristes més importants de Catalunya i, d'alguna manera, aquest número de la nostra revista FINESTRELLES és en gran part el nostre petit però molt sentit homenatge a la figura de qui tant ha estudiat el saber popular a casa nostra. Considerem que és una obligació, un agradable deure, reconèixer el treball d'aquells homes i dones que dediquen la seva vida a la recerca, estudi i divulgació del patrimoni cultural de Catalunya i, a l'ensems, del món. I aquest és el cas de Joan Amades.

Cal admirar encara més l'obra de Joan Amades si tenim en compte la seva biografia. Va néixer en el si d'una família obrera. Els seus pares, Blai Amades i Barrobés i Teresa Gelats i Grinyó, que tant influïren en les posteriors investigacions del seu fill, posseïen una draperia. El pare, abans, havia exercit de serraller i de paraigüer; la mare, de jove, havia treballat de calcetera. Per tant, els orígens de Joan Amades són ben humils. Ell mateix, quan tenia nou anys, va deixar d'anar a l'escola per tal d'ajudar a casa. A partir d'aquest moment, podem dir que s'inicia l'autodidacte. No es conforma amb els seus coneixements escolars i decideix endinsar-se en estudis de matemàtiques, astronomia, grafologia, entomologia i esperanto (llengua internacional creada

a Polònia l'any 1887 per Lazarus L. Zamenhof, de la qual era fervent partidari Joan Amades, i fins i tot amb ella intentà arrelar diverses publicacions, encara que sense èxit). Precisament, l'any 1909, amb motiu d'un Congrés Internacional esperantista, ens explica el mateix Amades que determinades situacions que ell considerava naturals, de tan vistes com les tenia, li feren adonar-se que no eren pròpies d'una ciutat com Barcelona ja en ple segle XX; es tractava, d'entre altres situacions, de veure com cabres i burres de llet que anaven en escamots circulaven pels carrers més cèntrics de la ciutat com si es tractés d'un poble d'alta muntanya.

A partir de 1915 s'interessà pel tema del folklore a partir d'una situació personal viscuda amb diverses persones que cantaven cançons i explicaven rondalles i s'adonà que una colla de peces que ell ja sabia no eren cantades ni explicades exactament igual per aquelles persones. El 1917 publicà el seu primer article sobre l'origen d'un refrany a *Excursions*, revista de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, de Barcelona. L'any següent, ja publicà el seu primer treball sobre cançó popular. Per cert que en aquest camp col·laborà amb Joan Amades el mestre Tomàs, subdirector de l'Orfeó Català i director de l'Orfeó dels Lluïsos de Sant Andreu de Palomar. A partir d'aleshores la seva presència en entitats, obres, institucions, etc., és permanent; així, el trobem com a membre de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya de la Universitat de Barcelona, a l'Esbart Català de Dansaires, a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, a l'Institut de la Llengua Catalana, a l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona, al Comitè de Folklore de la II Exposició Internacional de Barcelona (1929), al Centre Excursionista de Catalunya, a Ràdio Associació de Catalunya, a la secció d'etnografia del Museu Arqueològic de Barcelona, al Museu Municipal d'Indústries i Arts Populars del Poble Espanyol de Montjuïc, a l'Institut Municipal d'Història, al Consejo Superior de Investigaciones Científicas, a la Societat d'Estudis Arqueològics, Històrics i Filològics de l'Institut d'Estudis Catalans, a l'Instituto de Estudios Ibéricos de Etnología Valenciana de la Institución Alfonso el Magnánimo, a la Sociedad Folklórica de México...

Al llarg de la seva vida va participar en nombrosos congressos i trobades arreu del món: Palma de Mallorca, Biarritz, Nàpols, Saõ Paulo, Braga, Sardenya, Chiatti, Porto, Liège són indrets que comptaren amb la seva presència.

La seva persona i el seu treball foren molt valorats; i així, observem com la UNESCO li encarregà la preparació d'un corpus bibliogràfic del folklore català, especialment sobre rondallística.

Joan Amades morí d'un infart a Barcelona la matinada del 17 de gener de 1959, dia dels *Tres Tombs*.

Parlar de la globalitat de l'obra de Joan Amades seria fer una llista molt

extensa. Dues de les seves obres són suficients com a síntesi de l'immens treball portat a terme pel gran folklorista. Es tracta del *Costumari Català* (1950-1956), en cinc volums i ordenats segons les estacions i festes de l'any, i del *Folklore de Catalunya* (1950-1969), en tres volums dedicats a: I. *Rondallística*, II. *Cançoneri* III. *Costums i Creences*. També creiem oportú esmentar la publicació d'una biblioteca folklòrica en el qual el propi Amades edità les seves pròpies obres: *Biblioteca de Tradicions Populars*, on entre 1933 i 1939 es publicaren 42 títols.

En parlar de Joan Amades volem fer esment del paper que atribueix a les dones. La primera que cal valorar és la pròpia mare del folklorista. Per ella, Joan Amades sent una devoció especial: *és el pou insondable de tradicions, un personatge folklòric de primera talla i dins del seu analfabetisme i admetent la importància i el valor dels coneixements tradicionals, podem dir que era una vertadera sàvia... , tenia una memòria privilegiada i sentia una atracció i un desig d'assimilació intensíssim de tot allò que es produïa al seu voltant i li queia en gràcia.*

També cal esmentar la seva esposa Enriqueta Mallofré i Coca que tant l'animà en el seu treball; la seva sogra, Caterina Coca i Soler, gran coneixedora de la cultura popular; i la seva cunyada, Consol Mallofré i Coca, que sempre ha col·laborat amb Joan Amades i que ha contribuït a l'edició de l'obra del folklorista després de la seva mort.

Ara bé, les dones, especialment entre 25 i 50 anys, són les persones fonamentals en la consulta de dades folklòriques, puix que aquestes edats abasten *els períodes de la maternitat i el temps que la segueix, quan tot l'esperit vibra, bull i emergeix del si de la persona tot allò que de més selecte i de més sublim té per a oferir-ho pròdigament a la fillada.*

Joan Amades es considerà completament inepte com a pedagog. Li hagués agradat ser mestre per a poder treballar directament i de primera mà amb infants. Però si bé ell, persona humil, diu que li hagués fet il·lusió ser mestre d'infants, creiem que a la seva vida ha aconseguit quelcom més important: ser mestre de folkloristes, estudiós i divulgador del folklore català i en aquest sentit el seu mestratge abasta tot Catalunya i fins i tot terres enllà. Gràcies al seu treball, Joan Amades contribuï al fet que els catalans abandonessin el concepte de folklore vist com *una mena de divertiment graciós ocupat a recollir rondalles, cançons, endevinalles, proverbis i d'altres espècies de la literatura oral adients per fer-ne sessions divertides i per a publicar-ne llibres amens i agradables de llegir i l'entenguessin com la ciència que recull i estudia totes les manifestacions del saber i de la cultura popular per tal d'arribar a escatir-ne el seu sentit, el seu significat i el seu origen.* Ens va ensenyar la complexitat i el vast camp que aquesta ciència té així com la gran relació amb

altres ciències. Tanmateix insistí en la necessitat d'una gran preparació per part d'aquelles persones que treballen en el camp de la investigació.

També ens va fer un crit d'atenció dient-nos que, per desgràcia, molts documents folklòrics s'estaven perdent per moments. Donant-nos exemple, com a bon mestre, va iniciar la seva gran obra precisament amb la finalitat d'aconseguir testimonis que fessin possible la conservació dels documents que s'estaven perdent: *Un mal de cor intensíssim, una forta punyida en la nostra ànima de catalans i d'homes, ens ha portat a escriure el present treball (Folklore de Catalunya) per aixecar amb ell la nostra veu en to de crida a tots aquells que sentin i que vibrin, a tots aquells que tinguin embat i deler suficients per a portar un gra de sorra a la causa universal de la cultura perquè ens ajudin a salvar aquest patrimoni espiritual que ens fuig de les mans i que se'ns en va per moments.* Amb aquesta crida demana la col·laboració de tothom per contribuir a la causa universal de la cultura. I amb els anys, cada cop més, hi ha més persones a Catalunya que dediquen els seus esforços a aquesta noble causa. La seva crida no ha estat en va.

Recomanem la lectura atenta i detinguda de l'estudi sobre el tema *Iniciació al Folklore* que figura com a epíleg del III volum de *Folklore de Catalunya* amb el títol *Costums i Creences*. D'aquest estudi, se'n treuen autèntiques lliçons i consells adreçats a les persones que des de qualsevol branca recerquen, estudien i divulguen aspectes històrics de Catalunya: de com cal treballar, amb quina metodologia, com tractar els documents (orals o no), de la preparació que cal tenir, de quina manera tothom pot contribuir amb el seu gra de sorra a conèixer la saviesa del nostre poble, de la seva cultura, de la seva personalitat, etc. En tots els consells hi fa acte de presència el més elemental i lògic sentit comú i la seva pròpia i extraordinària experiència. Constantment ens recorda *l'obligació ineludible de registrar-ne el seu record* (es refereix a les tradicions, costums, etc.) *i de catalogar fins els seus detalls més ínfims tot allò que es perd i que ens fuig dels dits. Els nostres fills i néts ens en demanaran compte i contraurem una greu responsabilitat davant els successors i davant la pròpia consciència i la cultura universal que ens pot cridar a comptes quan en reconstruir el mosaic del folklore universal trobi a mancar les peces que pertanyin al perímetre geogràfic de Catalunya i tiri en cara dels nostres venidors la negligència col·lectiva i els faci uns càrrecs, que ells no en tindran culpa, sinó que caurà amb tot el seu pes damunt de les nostres testes.* També ens diu: *A la nostra generació toca l'obligació, i l'honor alhora, de reunir els elements que han de servir per a aixecar l'edifici de demà. Si nosaltres no ho fem ara així, si no complim la missió que ens està destinada per raó del moment que vivim, els nostres hereus per bons mestres de cases que siguin es trobaran que no podran aixecar el casal que sospirem, per manca del material*

*que nosaltres els hauríem hagut de fornir. I com a bon mestre que sempre demostra ser ens adverteix que **alterar, retocar, rectificar, adobar o polir un document és una falta greu per un folklorista, i als nostres ulls i als del folklore en general és considerat com un delicte de lesa fidelitat.***

No voldríem acabar aquesta breu presentació de la figura i l'obra de Joan Amades sense parlar un xic sobre els seus estudis dels oficis. Com sempre, la seva mare fou la primera font d'inspiració, ja que ella d'aquest tema en sabia moltíssim. Al llarg de tota la seva obra han estat estudiats, entre molts d'altres, oficis com el de serraller (ofici del pare i on ens recorda que ell encara ha vist ferreries de tall als carrers de Sants i Sant Andreu, a les entrades de la ciutat de Barcelona), de teixidor, de carnisser, de sabater, de sastre, de barber, de drapaire, de llibreter de vell, de pescador i de mariner, de forner, de fuster i de bosquerol.

Ens aconsella la investigació personal dels documents folklòrics, cenyir-nos a un sol camp o a una zona geogràfica petita, a una localitat, ser modestos, recollir els documents verbals amb la màxima fidelitat possible i amb un sentit de puritanisme, no sentir-se compungit quan de vegades qui investiga és ridiculitzat o és tema de broma perquè es diu que això del folklore és propi de mainada i de gent vella. Afirmar que el millor sistema de recull és el que hom pot fer copsant el document en el seu estat natural i propi sense haver de provocar-lo. Ens recomana que *el recercador procuri veure personalment tot allò que li sigui possible, amb la certesa que sempre hi trobarà i hi copsarà aspectes només possibles de capir si ha vibrat, si ha viscut el document. Veure un document implica mostrar-nos una infinitat de coses que ni us diran mil persones que us ho expliquin, per bé que ho facin.*

Ens indica que ha procurat sempre no moure el personatge folklòric del seu ambient i que ha fet els possibles per anar al seu domicili per viure la seva vida i veure l'ambient que el rodeja, per conèixer els seus familiars, i de tot això ha tret conseqüències i detalls que ajuden que els documents que es recullen siguin més purs i fidels. En parlar dels oficis que ha estudiat, valora moltíssim la informació directa: *Nosaltres ens hem dedicat a recollir amb especial interès el vocabulari i les tècniques dels petits oficis i en els reculls que vàrem reeixir més fou en els de serraller i de paraigüer perquè eren matèries que el nostre pare havia practicat i ens en pogué explicar fins el darrer detall, emprant-hi tot el temps i tantes vegades com calgué. Els nostres sogres eren teixidors a mà i la convivència amb ells ens donà ocasió llarga i suficient per a poder-ne recollir la complicada nomenclatura i tècnica del teler de banzim banzam. El veïnatge molt íntim d'un mestre fuster ens donà facilitat de veure a bastament, de tocar i conèixer l'utilitatge d'aquest ofici i de penetrar-ne la tècnica. El parentiu d'un paperer a mà ens facilità també el passar-nos llargues*

hores al molí, viure una mica la vida professional, sentir la bafarada del paper en remull, la pesada humitat dels cilindres i l'espectacle alegroi de festa de carrer amb el paper estès als miradors.

Seguint aquests consells en la mesura del possible i tenint en compte l'època que ens ha tocat viure, alguns membres del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias han visitat al Sr. Manuel Pujol, un dels darrers boters de Barcelona, al seu taller per realitzar un dels estudis que ve a continuació. És, com ja hem esmentat al principi, el petit homenatge del nostre Centre d'Estudis a qui al llarg de més de 40 anys ha estat una de les persones que més ha ajudat a valorar la cultura tradicional de Catalunya.

Gràcies, Joan Amades, per la teva tasca moltes vegades silenciosa, per la teva humilitat i modèstia, pels teus treballs, per tants esforços que han fet possible el coneixement i la recuperació de moltes tradicions a casa nostra, pels teus consells, per la teva catalanitat i universalitat, per les teves extraordinàries aportacions al folklore i, sobretot, pel teu sentit de servei i abnegació i perquè ens recordes que les grans produccions de la humanitat han estat possibles gràcies al sacrifici de moltes persones que no arriben a fruit del resultat final dels seus treballs, però que sense ells aquest resultat no hagués existit. Avui comencem a recollir fruits abundosos del teu treball i dels teus consells.